

UMOWY ZLECENIA I UMOWY O DZIEŁO W UBEZPIECZENIACH SPOŁECZNYCH - STANOWISKO ZUS

Między płatnikami a ZUS od dawna toczą się spory dotyczące kwalifikacji umów cywilnoprawnych, związanych z nimi obowiązkami ubezpieczeniowymi, zbiegu ubezpieczeń i ustalania podstawy świadczeń. Często spory te kończą się w sądach, często decyzje są dla przedsiębiorców niekorzystne. ZUS opracował swój informator w tej kwestii, przedstawiony poniżej. Zakład przedstawia w nim wybrane orzecznictwo wspierające dość restrykcyjne stanowisko ubezpieczyciela. Czytając poradnik warto pamiętać, że cytowane orzeczenia dotyczą spraw, w których orzecznictwo nie zawsze jest jednolite. Wchodząc w spór z ZUS warto więc poznać również stanowiska ekspertów niezależnych i inne orzeczenia w podobnych sprawach, a kształtując umowy z wykonawcami uwzględniać wnioski, płynące z lektury.

Umowy zlecenia i umowy o dzieło w ubezpieczeniach społecznych

Wstęp

Tytuły do ubezpieczeń społecznych określone są w obowiązujących przepisach. Tytułem takim jest m.in. wykonywanie umowy zlecenia albo umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia. (*art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. z 2015 r. poz. 121, z późn.zm.)*);

Dla zleceniobiorców obowiązkowe są ubezpieczenia: emerytalne i rentowe oraz wypadkowe. Natomiast ubezpieczenie chorobowe ma charakter dobrowolny, a objęcie tym ubezpieczeniem uwarunkowane jest podleganiem obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym. W przypadku zleceniobiorców obowiązek ubezpieczeń może być wyłączony z uwagi na wystąpienie okoliczności, o których mowa w art. 9 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Szczegółowe wyjaśnienia w tym zakresie dostępne są na stronie internetowej ZUS w poradniku **Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne osób wykonujących pracę na podstawie umów cywilnoprawnych**.

Ponadto ubezpieczeniom społecznym nie podlegają zleceniobiorcy (z wyłączeniem nian), którzy są uczniami gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych, szkół ponadpodstawowych lub studentami do ukończenia 26 roku życia. (*art. 6 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych*);

Powyższe zasady nie dotyczą zleceniobiorców, którzy wykonują umowę zlecenia bądź umowę o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, jeżeli umowę taką zawarli z pracodawcą, z którym pozostają w stosunku pracy lub jeżeli w ramach takiej umowy wykonują pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostają w stosunku pracy. Takie osoby w rozumieniu ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych uważa się bowiem za pracowników. (*art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych*);

Tytułem do ubezpieczeń społecznych nie jest natomiast wykonywanie pracy na podstawie umowy o dzieło. Wyjątkiem są osoby, które zawarły umowę o dzieło z pracodawcą, z którym pozostają w stosunku pracy lub wykonujące w ramach takiej umowy pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostają w stosunku pracy. W takiej sytuacji osobę wykonującą umowę o dzieło uważa się za pracownika. Tym samym podlega ona obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym na zasadach określonych dla pracowników, tj. obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu. (*art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych*);

Zgodnie z określoną przepisami Kodeksu cywilnego (*art. 353.1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (Dz. U. z 2014 r. poz. 121, z późn.zm.)*) zasadą swobody umów strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych uznając tę zasadę zwraca uwagę, iż strony, dokonując wyboru określonego rodzaju umowy, powinny przestrzegać obowiązujących przepisów, w szczególności odpowiednich przepisów Kodeksu cywilnego. Charakter prawny umowy określa bowiem nie tylko sama nazwa umowy, ale przede wszystkim jej treść, a także warunki i okoliczności towarzyszące jej wykonywaniu. W przypadku jeśli płatnik nie dokona zgłoszenia do ubezpieczeń osoby, z którą zawarł umowę nazwaną umową o dzieło, a w toku postępowania wyjaśniającego bądź kontroli zostanie stwierdzone, że faktycznie zawarta została umowa zlecenia albo umowa o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, terenowa jednostka organizacyjna ZUS jest uprawniona do stwierdzenia obowiązku ubezpieczeń społecznych. (*art. 68 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych*). W przypadku sporu wydawana jest decyzja, od której przysługuje odwołanie do sądu.

Poniżej przedstawiamy najważniejsze elementy, które są brane pod uwagę w trakcie analizy materiału dowodowego oraz przykładowe orzeczenia sądów w takich sprawach.

Przedmiot i cel umowy

Przedmiotem umowy o dzieło jest zobowiązanie do wykonania oznaczonego dzieła rozumianego jako osiągnięcie określonego, zindywidualizowanego rezultatu w postaci materialnej lub niematerialnej. Wykonanie dzieła najczęściej przybiera postać wytworzenia rzeczy, lecz może także polegać na dokonaniu zmian w rzeczy już istniejącej, jej naprawieniu, przerobieniu lub uzupełnieniu albo na rozbudowie rzeczy, połączeniu z innymi rzeczami, dodaniu części składowych lub przynależności (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2013 r., sygn. akt II UK 39/13). Przyjmuje się, że rezultat, o który umawiają się strony, powinien mieć byt samoistny, obiektywnie osiągalny i pewny. Nie powinno być uznane za dzieło coś, co nie odróżnia się w żaden sposób od innych występujących na danym rynku rezultatów pracy, gdyż wówczas zatraciłoby swój indywidualny charakter dzieła (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 3 listopada 1999 r., sygn. akt IV CKN 152/00, z dnia 27 sierpnia 2013 r., sygn. akt II UK 26/13, z dnia 14 listopada 2013 r., sygn. akt II UK 115/13, z dnia 4 czerwca 2014 r., sygn. akt II UK 543/13 oraz z dnia 10 lipca 2014 r., sygn. akt II UK 454/13). Dzieło powinno być wyrazem kreatywności i umiejętności.

W przypadku zaś umowy zlecenia, czy umów o świadczenie usług przedmiotem jest zobowiązanie do wykonywania określonych czynności. Porównując zatem umowę o dzieło z umową zlecenia na pierwszy plan wysuwa się zobowiązanie wykonawcy umowy o dzieło nie do samego działania, lecz do uzyskania określonego dzieła jako rezultatu tego działania (wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 4 lutego 2014 r., sygn. akt. III AUa 596/13). Wykonywanie określonej czynności (szeregu powtarzających się czynności) bez względu na to, jaki rezultat czynność ta przyniesie, jest cechą charakterystyczną dla umów zlecenia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lipca 2013 r., sygn. akt II UK 402/12).

Odpowiedzialność

W umowie o dzieło - przyjmujący zamówienie odpowiada za osiągnięcie rezultatu bądź brak osiągnięcia umówionego rezultatu, do którego się zobowiązał, bez względu na to, czy dołożył należytej staranności przy jego wykonywaniu. Ryzyko obciąża przyjmującego zamówienia. W umowie zlecenia zleceniobiorca odpowiada za brak należytej staranności przy wykonywaniu czynności, a nie za ich wynik. W umowie zlecenia ryzyko nieosiągnięcia rezultatu obciąża zleceniodawcę. Zleceniobiorca nie odpowiada za brak rezultatu, do którego miały doprowadzić podejmowane czynności, o ile zleceniobiorcy nie można przypisać zarzutu braku należytej staranności (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lipca 2012 r., sygn. akt II UK 70/12, Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 5 listopada 2013 r., sygn. akt III AUa 275/13).

Pewność rezultatu

W umowie o dzieło rezultat, do którego osiągnięcia zobowiązuje się przyjmujący zamówienie, powinien być przy spełnieniu określonych warunków obiektywnie pewny. W przypadku umowy zlecenia - brak jest pewności, czy czynności, do których zobowiązał się zleceniobiorca, doprowadzą do zamierzonego rezultatu (wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 5 listopada 2013 r., sygn. akt III AUa 275/13).

Powtarzalność

Wykonywanie powtarzalnych, odtwórczych czynności bądź wykonywanie tych czynności w sposób ciągły lub zespołowy jest właściwe dla umów zlecenia (wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 19 marca 2008 r., sygn. akt I ACa 83/08, Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 6 listopada 2012 r. sygn. akt III AUa 227/12, Sądu Najwyższego z dnia 25 lipca 2012 r., sygn. akt. II UK 70/12).

Sprawdzian na istnienie wad fizycznych

W przypadku umowy o dzieło istnieje możliwość poddania umówionego rezultatu sprawdzianowi na istnienie wad fizycznych (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 2013 r., sygn. akt I CSK 403/12, Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 26 stycznia 2006 r., sygn. akt III AUa 1700/05).

Przykłady z orzecznictwa

1. Wykłady

W orzecznictwie sądy zwracają uwagę, iż

"w przypadku przeprowadzenia cyklu wykładów lub zajęć dydaktycznych, nie występuje żaden rezultat ucieleśniony w jakiegokolwiek postaci. Jest to wyłącznie staranne działanie wykonawcy umowy, który stosownie do posiadanej wiedzy, ma ją przekazać uczniom (...) rzeczą typową dla każdego etapu edukacji jest przygotowanie przez nauczyciela programu, konspektu, materiałów, w oparciu o które realizuje on program nauczania. Czynności te, nawet jeśli zostaną zmaterializowane na piśmie czy nośniku elektronicznym (prezentacja multimedialna) nie mogą (...) być utożsamiane z dziełem którego dotyczy

umowa, bowiem ta dotyczyła przeprowadzenia zajęć"

(wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 30 sierpnia 2012 r., sygn. akt III AUa 394/12, czy też wyrok tego samego Sądu Apelacyjnego z dnia 6 czerwca 2012 r., sygn. akt IIIAUa 377/12).

Natomiast w stosunku do wykładowców w ostatnich latach Sąd Najwyższy wypowiadał się w wyrokach m.in.: z dnia 28 sierpnia 2014 r., sygn. akt II UK 12/14, z dnia 4 czerwca 2014 r., sygn. akt II UK 548/13 oraz z dnia 4 lipca 2013 r., sygn. akt II UK 402/12. Przykładowo w wyroku z dnia 28 sierpnia 2014 r. Sąd stwierdził, że

"nie stanowi umowy o dzieło umowa o przeprowadzenie cyklu bliżej niesprecyzowanych wykładów z danej dziedziny wiedzy, których tematy pozostawiono do uznania wykładowcy, bowiem wskazuje to, że zamawiający nie jest zainteresowany określonym dziełem (utworem) intelektualnym o indywidualnym charakterze w rozumieniu przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ale przekazywaniem odbiorcom wykładu wiedzy z danej dyscypliny".

Zaś w wyroku z dnia 4 lipca 2013 r. Sąd stwierdził:

"jeżeli przedmiotem umowy jest przeprowadzenie wykładów z rachunkowości i analizy ekonomicznej, to treścią tej umowy nie jest osiągnięcie materialnego rezultatu, czy też pomyślnego wyniku podejmowanych czynności, bo przy tego rodzaju usługach nie jest to możliwe. Przyjmujący zamówienie zobowiązuje się jedynie do starannego przeprowadzenia wszystkich czynności niezbędnych do przeprowadzenia wykładów, nie przyjmując na siebie odpowiedzialności za ich rezultat. Takiemu zobowiązaniu nie można przypisać cech (*essentialiae negotii*) umowy o dzieło, a oczekiwania stron towarzyszące zawieraniu i wykonywaniu umów nazywanych przez nich umowami o dzieło, mogą się zrealizować wyłącznie jako elementy innej umowy - umowy zlecenia lub innej umowy o świadczenie usług, regulowane w art. 750 k.c."

Zgodnie natomiast z wyrokiem Sądu Najwyższego z 4 czerwca 2014 r.

"możliwa jest umowa o dzieło, której przedmiotem jest wygłoszenie wykładu, pod warunkiem jednak, że wykładowi można przypisać cechy utworu. Te warunki spełnia tylko wykład naukowy (cykl wykładów) o charakterze niestandardowym, niepowtarzalnym, wypełniający kryteria twórczego i indywidualnego dzieła naukowego. Rzecz w tym, że ochronie prawa autorskiego nie podlegają działania o charakterze odtwórczym, polegające na wykonywaniu czynności wymagających określonej wiedzy i zdolności do jej przekazywania (por. art. 1 ust. 21 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych), zatem konieczne jest wykazanie przez skarżącego, że wykonawcy przysługują prawa autorskie, którymi zadysponował na jego rzecz".

2. Tłumaczenia

W wyroku z dnia 6 kwietnia 2011 r., sygn. akt II UK 315/10, Sąd Najwyższy uznał, że

"Zakład może - wbrew nazwie umowy - zakwalifikować pracę tłumacza języka obcego jako umowę o świadczenie usług, a nie umowę o dzieło, gdy oparta jest na długookresowym zatrudnieniu i polega na powtarzalnym wykonywaniu tłumaczeń dokumentów związanych z bieżącą działalnością firmy, za stałym (miesięcznym) wynagrodzeniem".

3. Nauka języków obcych

W wyroku z dnia 28 lutego 2013 r., sygn. akt III AUa 1785/12 Sąd Apelacyjny w Gdańsku stwierdził:

"obowiązków polegających na przygotowaniu i przeprowadzeniu zajęć - choćby w oparciu o samodzielnie wybrane i przystosowane materiały dydaktyczne, a nie narzucony z góry program - nie można uznać za dzieło, ponieważ nie przynoszą one konkretnego, samoistnego, oznaczonego rezultatu. Określony rezultat umowy o dzieło powinien mieć indywidualny charakter i niezależny od działania wykonawcy byt, wiążący się z możliwością uzyskania samodzielnej wartości w obrocie. Dzieło musi przy tym istnieć w postaci postrzegalnej, pozwalającej nie tylko odróżnić je od innych przedmiotów, ale i uchwycić istotę osiągniętego rezultatu. Powyższego z całą pewnością nie można powiedzieć o przedmiocie umów zawartych przez skarżącą z zainteresowaną. W przypadku przeprowadzenia zajęć szkoleniowych z języka obcego, nawet w oparciu o samodzielnie przygotowany program i pomoce naukowe, nie występuje rezultat ucieleśniony w jakiegokolwiek postaci. Jest to wyłącznie staranne działanie wykonawcy umowy, który stosownie do posiadanej wiedzy, ma ją przekazać kursantom".

W wyroku zaś Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 19 czerwca 2013 r., sygn. akt III AUa 1511/12, Sąd stwierdził, że:

"w przypadku przeprowadzenia cyklu zajęć dydaktycznych z języka obcego nie występuje żaden rezultat uwidoczniiony w jakiegokolwiek postaci materialnej lub niematerialnej. Nie ma także podstaw do

konstruowania ewentualnej odpowiedzialności za wady "dzieła", lektor nie może bowiem zobowiązać się do tego, że jego uczeń z całą pewnością opanuje język na zakładanym poziomie, gdyż jest to kwestia indywidualnych zdolności, ambicji i wysiłku każdego słuchacza. Praca lektora polega na starannym działaniu, aby stosownie do założeń programowych przekazać określony zasób wiedzy uczestnikom kursu, motywować ich do nauki, sprawdzać postępy itp. Poziom opanowania materiału i umiejętności uczestników kursów językowych w żadnym razie nie stanowi rezultatu w znaczeniu art. 627 k.c. Nadto liczba wykonywanych godzin zajęć nadaje im charakter czynności powtarzalnych. Oczywistym jest przy tym, że na każdym kursie dobór teorii, metod edukacyjnych, sposobu prowadzenia konwersacji itp. jest zindywidualizowany przez lektora, ale nie zmienia to typowej usługi edukacyjnej w umowę rezultatu. Wkład w postaci wysiłku intelektualnego, wymaganego przy każdej pracy umysłowej, jest elementem obowiązku starannego działania".

4. Organizacja i przeprowadzenie egzaminu

Zgodnie z wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 25 września 2013 r., sygn. akt III AUa 271/13:

"nie można podzielić zarzutu skarżącego, iż w sprawie rezultatem umowy o dzieło może być również organizacja i przeprowadzenie egzaminu, w których uczestniczył zainteresowany jako członek komisji egzaminacyjnej. Analiza jego obowiązków z tym związanych wykazała bowiem, że wykonywał on typowe czynności, co do których wymagana jest staranność, a nie konkretny efekt. Jego obowiązki polegały bowiem na: weryfikacji stanu technicznego maszyn, na których były przeprowadzane egzaminy, kontroli zabezpieczenia terenu, zgodnie z wymogami Instytutu (...) oraz na przeprowadzaniu części praktycznej egzaminu."

W wyroku zaś Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 31 lipca 2013 r., sygn. akt III AUa 120/13 Sąd stwierdził:

"w przypadku sporządzenia protokołu z egzaminu, wypisania świadectw, wręczenia książeczek operatorom maszyn roboczych nie występuje jakikolwiek rezultat, o którym mowa w treści art. 627 k.c. Natomiast opisane czynności cechuje wyłącznie staranne działanie, polegające na technicznym i pomocniczym wypełnieniu dokumentów według określonego załącznika. Tym samym czynności wykonywane przez zainteresowanego to typowe i rutynowe zadania związane z wypisywaniem dokumentów. Do tego rodzaju pracy nie jest konieczny indywidualny wkład pracy intelektualnej, bowiem jej specyfika polega na starannym wypełnieniu poszczególnych rubryk, tak by zawierały właściwe wpisy. Wykonanie przedmiotu umowy nie pozwala na daleką idącą swobodę wykonawcy. Nie jest też związane z posiadaniem osobistych przymiotów przez zainteresowanego. Również kolejne czynności związane z organizacją i przeprowadzeniem egzaminu, a dotyczące sprawdzenia dokumentów kandydatów na operatorów, sporządzenia protokołu zbiorczego, zarejestrowania uprawnień i przekazania dokumentów do (...) obliżuje jedynie do starannego działania. W tym wypadku również nie powstaje dzieło w rozumieniu przepisu 627 k.c."

5. Prowadzenie zajęć sportowych i treningów

W wyroku z dnia 15 lipca 2014 r., sygn. akt II UK 496/13 Sąd Najwyższy stwierdził:

"Umowy dotyczące systematycznego wykonywania czynności sportowych lub trenerskich - za okresowo wypłacanym wynagrodzeniem powodują, co do zasady, obligatoryjne objęcie ubezpieczeniem społecznym na podstawie umowy o świadczenie usług".

6. Przygotowanie prelekcji reklamowych

Zgodnie z wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 11 kwietnia 2013 r., sygn. akt III AUa 1327/12:

"sporne umowy nie były umowami o dzieło z uwagi na to, że przedmiot umów nie stanowił konkretnego, indywidualnie oznaczonego rezultatu - dzieła. Stronom umowy nie chodziło bowiem o "rezultat usługi", ale o same usługi, polegające na dokonywaniu przez zainteresowaną czynności faktycznych, które miały doprowadzić do udziału w prelekcji określonej ilości osób, a w konsekwencji do znalezienia potencjalnych nabywców produktów firmy".

7. Sprzątanie budynków i terenów wokół nich

W wyroku z dnia 14 sierpnia 2013 r., sygn. akt III AUa 2171/12 Sąd Apelacyjny w Gdańsku stwierdził:

"należy wskazać, iż czynności będące przedmiotem spornej umowy nie są czynnościami przynoszącymi konkretny rezultat, możliwy do obiektywnej weryfikacji. Nie jest możliwe określenie - a co więcej nie określa tego umowa - jaki rezultat materialny (rzecz czy zespół rzeczy) lub niematerialny - miałby powstać w efekcie wykonywania tychże czynności (innymi słowy, co miałyby stanowić dzieło). (...) umowa kładła nacisk - nie na pożądaną efekt pracy zainteresowanego, lecz na okoliczność, że w

określonym czasie ma on wykonać konkretne prace. (...) celem umów były ogólnie pojmowane czynności sprzątania - same w sobie, a nie określony rezultat tych czynności. Podkreślić przy tym należy, że sam fakt, że przy zachowaniu należytej staranności określone działanie prowadzić ma do określonego w umowie rezultatu nie przesądza o możliwości zakwalifikowania tych umów jako umów o dzieło. Nadto, przeciwko uznaniu przedmiotowych umów za umowy o dzieło przemawia fakt, że nie istnieje możliwość poddania kontroli efektów pracy zainteresowanego pod kątem osiągnięcia konkretnego, zindywidualizowanego rezultatu. Stan w postaci uprzątnięcia określonych pomieszczeń nie jest możliwy do weryfikacji w oparciu o jednostki metryczne, czy też przez porównanie z istniejącym wzorem, z wykorzystaniem planów, rysunków lub przez opis. W odniesieniu do czynności polegających na sprzątaniu istotne jest bowiem ich wykonywanie z zachowaniem należytej staranności."

8. Aktualizacja i dostosowanie materiałów szkoleniowych

W wyroku z dnia 18 września 2014 r., sygn. akt III AUa 543/14 Sąd Apelacyjny w Lublinie stwierdził, że umowa, której przedmiotem jest wykonanie dzieła polegającego na aktualizacji i dostosowaniu materiałów szkoleniowych z zakresu "Warsztatów psychologicznych" oraz przeprowadzeniu na ich podstawie zajęć na kursie przygotowującym do mianowania na urzędnika Służby Cywilnej nie jest umową o dzieło, bowiem

"forma prowadzenia zajęć, nie może być uznana za umowę o dzieło albowiem nie wynikał z niej obiektywnie uchwytne i pewny rezultat. Wykonywanie zaś określonych czynności, w tym jak zeznał zainteresowany, powtarzających się, stanowiło umowę zlecenia".